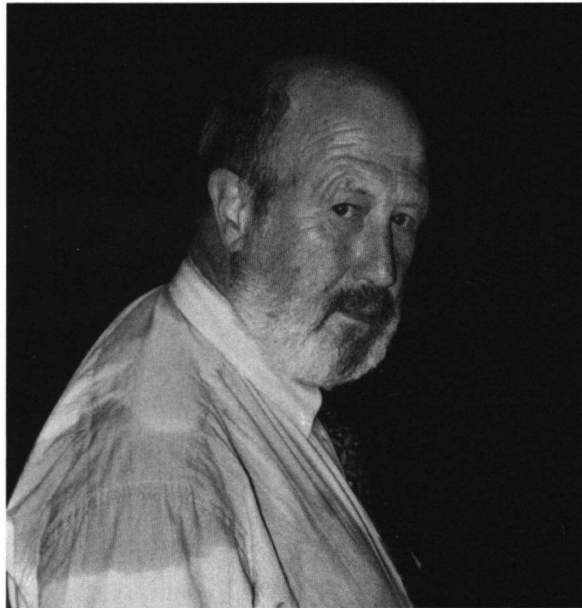

Paul Sondaar (1934-2003): man van paarden en eilanden

Jelle Reumer

Op 25 maart overleed in zijn nog maar net nieuwe woonplaats Middelburg de man die aan de wieg van de Werkgroep Pleistocene Zoogdieren stond, dr Paul Yves Sondaar. Hij leed aan kanker en moest de ongelijke strijd helaas op veel te jonge leeftijd opgeven. Hij is 68 jaar geworden. In december 1999 werd in Rotterdam zijn 65^e verjaardag gevierd met een internationaal symposium dat hem bij wijze van *surprise party* werd aangeboden. Bij die gelegenheid werd hem de feestbundel *Elephants have a snorkel* overhandigd, 420 pagina's met tientallen artikelen die door zijn vele vrienden en collega's geschreven waren.

Paul Sondaar studeerde geologie in Utrecht en promoveerde eind 1960 op een dissertatie over Spaanse fossiele paarden van het genus *Hipparion*. Het proefschrift, dat in Spanje verscheen, zou zijn eerste publicatie worden in een lange reeks van meer dan 200 wetenschappelijke en populaire artikelen, kinderboeken en zelfs een paleontologisch kleurboek. Paarden bleven één van de rode draden in zijn wetenschappelijke loopbaan. Tot enkele weken voor zijn dood was Paul Sondaar nog altijd bezig met *Hipparion*, want hoewel hij al meer dan tien jaar geleden door de Universiteit Utrecht bij een bezuinigingsronde was ontslagen

bleef hij stug doorwerken. Paul had in het enkelgewricht van fossiele paarden een kenmerk ontdekt dat hij interpreteerde als behorende bij een andere manier van lopen, een aanpassing aan het leven op zachtere bodem. Tot nu toe wordt aangenomen dat paarden zich steeds meer gingen aanpassen aan het leven op de harde bodem van de vlaktes. Maar Paul zag dat de 'bospaarden' al die tijd naast de 'vaktepaarden' waren blijven bestaan, waarschijnlijk zelfs als aparte families. De door hem gevonden afwijkende stand van de gewrichtsvlakken in het sprongbeen is te vinden in vrijwel alle bekende paardengeslachten, al reeds in de Oligocene mesohippines. Paul, die nooit verlegen zat om een boude bewering, was van mening dat er een aparte genusnaam voor de bos-*Mesohippus* moest worden gecreëerd: *Antihippus*, het 'tegenpaard'. Voor degenen die Paul gekend hebben, is dit een voor hem wel zeer kenmerkende naam, maar tot de geldige wetenschappelijke publicatie van de naam *Antihippus* is het helaas nog niet gekomen.

Paul Sondaar is in de internationale paleontologische wereld vooral bekend geworden om zijn eilandenonderzoek. Zijn, achteraf gezien, wellicht belangrijkste wapenfeit blijkt de deelname in 1976 aan een congres in London over '*Major Patterns in Vertebrate Evolution*'. Het resul-

teerde in zijn publicatie die een jaar later verscheen onder de titel '*Insularity and its Effect on Mammal Evolution*', waarin hij voortborduurde op de door Simpson (1940) ingeslagen weg, die voor het eerst met het kolonisatiemodel van eilanden kwam: landbrug, island hopping en sweepstake dispersal. Sondaar werkte vooral de term *sweepstake route* uit voor de manier waarop bepaalde diersoorten op eilanden weten te komen en andere groepen niet. Het is een kwestie van (uiterst kleine) kans, maar wie éénmaal op een eiland terecht is gekomen, gaat een prachtige toekomst als endemische eilandsoort tegemoet. Op eilanden worden vaak (verdwergde) olifanten, nijlpaarden en soms herten aange troffen, naast reuzenschildpadden en grote knaagdieren. Dergelijke vormen kunnen hetzij zwemmend (een beroemde uitspraak in dat kader was zijn '*olifanten hebben een snorkel!*'), danwel raftend (op drijvende eilanden of natuurlijke vloten) grote stukken zee overbruggen. Andere groepen, zoals paarden of roofdieren, lukt dat niet. Eilandfauna's zijn derhalve meestal ongebalanceerd, dat wil zeggen bestaand uit een klein aantal genera; bovendien ondergaan deze genera door aanpassing aan het eilandleven interessante veranderingen, zoals verdwerging (olifanten, nijlpaarden, herten), reuzengroei (schildpadden, muizen, egels), verlies van vliegvermogen (waterhoentjes, de kiwi, sommige insecten), of het ontstaan van kortere pootjes (nijlpaardjes, de Mallorcanse dwerggeit, herten). Dat is geen teken van degeneratie, zoals eerder gedacht werd, maar van aanpassing aan een andere omgeving. Sondaars eiland-gebonden werkterrein bevond zich aanvankelijk in het Middellandse Zee gebied: Kreta, Cyprus, Mallorca, Sardinië; in latere jaren verlegde hij zijn activiteit ook naar Zuidoost Azië: Java, Flores, Sulawesi.

Toen in het begin van de jaren '90 de Universiteit Utrecht weer eens aan een bezuiniging toe was, raakte Paul zijn baan kwijt. Paul was er de man niet naar om zich bij de feiten neer te leggen, hij bleef strijden, via ambtenarenrechters, gewone rechters en met behulp van diverse advocaten. Het mocht allemaal niet baten. Gelukkig waren er ook instituten die Paul wél op zijn waarde wisten te schatten. Dat bleken voornamelijk natuurhistorische musea, die niet, zoals universiteiten, worden geregeerd door een *over-sized* bureaucratistisch en tijds Kafkaësk ambtenarenapparaat. Dus had Paul Sondaar aanstellingen als honorair conservator van Muséum National d'Histoire Naturelle (Parijs), Forschungsinstitut Sencken-

berg (Frankfurt), American Museum of Natural History (New York), Zoölogisch Museum van de Universiteit van Amsterdam en Natuurmuseum Rotterdam. Hij had dan ook geen gebrek aan een wetenschappelijk dak boven zijn hoofd.

Zelf leerde ik Paul kennen in het studiejaar 1972-1973, toen ik als 19-jarige student op het oude Geologisch Instituut in Utrecht voor het eerst met fossiele botten kennismakte. Paul maakte me wegwijs in de destijds enorme collecties in Utrecht, en ook in het zoogdierskelet. Door hem leerde ik het verschil tussen een dijbeen, een scheenbeen en een opperarmbeen kennen. Het was bovendien ook Paul die mij in datzelfde studiejaar aanraade om eens naar Mallorca te gaan: hij had daar een vriend die een soort privé-museum runde en die ook fossiele botten opgroef. Die vriend was dr Bill Waldren, die – intussen al 79 jaar oud – onlangs de tentoonstelling over de prehistorie van de Balearen '*Tussen Toerist en Talaiot*' opende in het Natuurmuseum Rotterdam. Mijn gang naar Mallorca in 1973 zorgde ervoor dat ik uiteindelijk paleontologie ben gaan doen, en nog steeds doe. Eén van Paul's grote verdiensten bleek hier weer eens: het enthousiasmeren van anderen voor zijn vak. Hij droeg zijn kennis uit op een onnavolgbare wijze: het oprichten van plaatselijke, kleinschalige natuurmusea en het schrijven van kinderboeken over de oertijd.

De vele tientallen studenten, promovendi en vrienden die Paul Sondaar in de loop van lange tijd om zich heen had verzameld, zullen zich ook vooral de niet-paleontologische kant van deze geboren Bourgondiër herinneren (Paul werd geboren in het dorpje Gif-sur-Yvette bij Parijs; weliswaar niet in de Bourgonge, maar er klaarblijkelijk toch dicht genoeg bij in de buurt). Hij had een grote liefde voor *practical jokes* en was onvermoeibaar als kok. Paul Sondaar kon toveren met een paar simpele ingrediënten: een stuk vlees, een bol knoflook, wat verse kruiden, een stuk brood en een glas wijn waren al wat hij nodig had om een avondlang pret te hebben. En velen met hem.

Adres van de auteur

Jelle W.F. Reumer
Natuurmuseum Rotterdam
Postbus 23452
3001 KL Rotterdam
e-mail reumer@nmr.nl